

Εμμανουήλ Γ. Κριαράς (1906-2014): Ένας δάσκαλος του γένους

ΤΟ ΒΗΜΑ: 24/08/2014

«Στη ζωή μου δεν είχα πάθη πολλά, μόνο δύο: για τη γλώσσα και για τη σύζυγό μου» είχε εκμυστηρευθεί πριν από λίγα χρόνια στο «Βήμα» ο Εμμανουήλ Γ. Κριαράς που απεβίωσε την Παρασκευή σε ηλικία 108 ετών. Τον είχαν αποκαλέσει - και είχαν άπειρους λόγους γι' αυτό - «Διδάσκαλο του Γένους» και «τελευταίο μεγάλο δημοτικιστή». Οποιος ανατρέξει στο τεράστιο και πολυσύνθετο έργο που αφήνει πίσω του ως χαλκέντερος ερευνητής, μεσαιωνιστής φιλόλογος, πρωτοπόρος νεοελληνιστής, ρηξικέλευθος λεξικογράφος και εισηγητής της συγκριτικής γραμματολογίας στην Ελλάδα και ακαδημαϊκός, αντιλαμβάνεται εύκολα γιατί. Αλλά η ταπεινότητα είναι το κύριο χαρακτηριστικό των κορυφαίων. «Τον πρώτο τίτλο δεν τον δικαιούμαι. Δεν ξέρω και αν υπήρξα μεγάλος στον δημοτικισμό μου. Πίστεψα, πάντως, απόλυτα σε αυτόν, όπως τον κατάλαβαν οι τρεις μεγάλοι του εκπαιδευτικού δημοτικισμού: ο Γληνός, ο Δελμούζος και ο Τριανταφυλλίδης».

Ο Εμμανουήλ Γ. Κριαράς ανήκει πλέον στην ιστορία των ελληνικών γραμμάτων και η θέση του είναι περιβλεπτή. Είναι συνηθισμένο, ύστερα από την εκδημία προσωπικοτήτων τέτοιας πνευματικής εμβέλειας οι οποίες προκαλούν το δέος, να λέγεται ότι «φτωχύνουμε». Αυτό θα ίσχυε μόνο αν ο Εμμανουήλ Κριαράς έπαιρνε μαζί τους καρπούς της διανοίας του. Αυτοί, όμως, παραμένουν μαζί μας και μας περιμένουν, περιμένουν την ανταπόκριση και τη μελέτη μας. Η προσφορά του, ακαδημαϊκή, εκπαιδευτική αλλά και κοινωνική, είναι η κληρονομιά που μας αφήνει. Πέρυσι, την ημέρα των εκατοστών έβδομων γενεθλίων του, είπε στη δημοσιογράφο Βίκυ Χαρισσοπούλου (και στο ΑΠΕ - ΜΠΕ) κάτι που προκάλεσε ένα πρωτοφανές κύμα συγκίνησης: «Το ξέρω καλά. Οι περισσότεροι - ειδικά κάποιοι νεόκοποι από τις τηλεοράσεις που έρχονται να με δουν, να μου ζητήσουν "δηλώσεις", δεν είναι γιατί γνωρίζουν και εκτιμούν το έργο και την προσωπικότητά μου. Είναι η ηλικία μου που τους κάνει εντύπωση. Δεν επεπόθησα, ξέρετε, τόσο μακρύ βίο... Εγινε. Δεν θέλω πια άλλο να ζήσω. Η χαρά μου (η αγαπημένη μου σύζυγος) έφυγε (το 2000). Ο έρωτας - τον οποίο η ύπαρξή της και μόνο μου ενέπνεε -, ο έρωτας για τη ζωή, τη δημιουργία και την εργασία, δεν υπάρχει πια. Οπότε, σας ευχαριστώ για τις ευχές και τα δώρα αλλά... είναι πλέον περιττά. Και η εποχή μας δεν το θέλει το περιττό»...

Ο Εμμανουήλ Γ. Κριαράς εξέφρασε σε εκείνη τη συνομιλία και τα συναισθήματά του για την εν εξελίξει κρίση που βιώνει η χώρα και προέτρεψε: «Πρώτον: οι νέοι να μη φεύγουν στο εξωτερικό. Να μάθουν να επιμένουν και να υπομένουν. Χάνουμε το αίμα μας ως έθνος με τη φυγή των νέων. Δεύτερον: Να μείνουν εδώ, να δουλέψουν, να αγαπήσουν την εργασία, να μην απεργούν (εδικά οι δάσκαλοι, οι γιατροί...) Και τρίτον... εγώ να φύγω... Κουράστηκα πια. Δεν θέλω άλλο να ζω για να βλέπω αυτή την κατάσταση».

Ο ίδιος γεννήθηκε στις 28 Νοεμβρίου του 1906 στον Πειραιά από οικογένεια κρητικής καταγωγής, ενώ τα πρώτα παιδικά του χρόνια τα έζησε στη Μήλο. Το 1914 με την οικογένειά του εγκαταστάθηκε στα Χανιά της Κρήτης, όπου και τελείωσε τις γυμνασιακές του σπουδές. Το 1924 ξεκίνησε τις σπουδές του στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, από την οποία αποφοίτησε το 1929. Από το 1930 ως το 1950 εργάστηκε στο Μεσαιωνικό Αρχείο της Ακαδημίας Αθηνών, αρχικά ως συνεργάτης, από το 1939 ως διευθυντής.

Παράλληλα με την εργασία του στο Μεσαιωνικό Αρχείο συνέχισε σε μεταπτυχιακό επίπεδο τις σπουδές του· το 1930 στο Μόναχο, το 1939 και το διάστημα 1945-1948 στο Παρίσι. Πήρε το διδακτορικό του δίπλωμα το 1938 από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, με τη διατριβή *Μελετήματα περί τας πηγάς του Ερωτοκρίτου*. Εκλέχτηκε στη θέση του τακτικού καθηγητή της Μεσαιωνικής Ελληνικής Φιλολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 1950. Δίδαξε κυρίως Μεσαιωνική Φιλολογία, εκτάκτως Μεσαιωνική Ελληνική Ιστορία και Νεοελληνική Φιλολογία, μέχρι το 1968, όταν απολύθηκε ύστερα από απόφαση του χουντικού καθεστώτος.

Το Σεπτέμβριο του 2009 ο Εμμανουήλ Γ. Κριαράς μπήκε στην τελευταία («τιμητική») θέση του ψηφοδελτίου Επικρατείας του ΠΑΣΟΚ για τις βουλευτικές εκλογές της 4.10.2009. Η συγγραφική δραστηριότητα του Εμμανουήλ Γ. Κριαρά καλύπτει ευρύ πεδίο της φιλολογικής επιστήμης. Ενας από τους σημαντικότερους ερευνητικούς του καρπούς υπήρξε το *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημώδους γραμματείας 1100-1669*. Υπό την άμεση καθοδήγηση και εποπτεία του καθηγητή Κριαρά εκδόθηκαν συνολικά 14 τόμοι. Το 1997, για προσωπικούς λόγους, ο Εμμανουήλ Γ. Κριαράς εγκατέλειψε το μεσαιωνικό λεξικό του, παραδίδοντας το σχετικό λεξικογραφικό του αρχείο στο Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (Θεσσαλονίκη). Το Κέντρο συνεχίζει την επεξεργασία του αρχείου και έχει εκδώσει τον 15ο και τον 16ο τόμο του Λεξικού, καθώς και δίτομη επιτομή των 14 τόμων.

Στον λεξικογραφικό χώρο ανήκει και η σύνταξη από τον Εμμανουήλ Γ. Κριαρά του *Λεξικού της σύγχρονης ελληνικής δημοτικής γλώσσας* το 1995. Με αυτοτελείς τόμους και με μικρότερης έκτασης μελετήματα ο Εμμανουήλ Γ. Κριαράς όχι μόνο προσέγγισε ζητήματα μεσαιωνικής και νεοελληνικής φιλολογίας, συγκριτικής γραμματολογίας και λεξικογραφίας, αλλά προώθησε την έρευνα σχετικά με τη δημοτική γλώσσα και το δημοτικιστικό κίνημα. Μελετητής του Ψυχάρη και της δημοτικιστικής ιδεολογίας και πράξης, ασχολήθηκε εκτενώς με ποικίλες εκφάνσεις του γλωσσικού ζητήματος στην Ελλάδα. Σε εκείνη τη συνομιλία του με «Το Βήμα» το 2009, όταν ερωτήθηκε τι μας ενώνει και τι μας χωρίζει από την αρχαία ελληνική γλώσσα, απάντησε: «Όταν μπορούμε να κατανοούμε την αρχαία γλώσσα, μαθαίνουμε πολλά με αυτήν και από αυτήν. Και μας είναι όλα χρήσιμα. Πάντως, δεν υπάρχει καμιά ανάγκη να προπαγανδίζουμε την αρχαία γλώσσα. Και μάλιστα χωρίς να την κατέχουμε. Η αρχαία γλώσσα υπήρξε γλώσσα των

αρχαίων. Η νέα μας γλώσσα είναι κόρη της αρχαίας. Αυτός είναι ο σύνδεσμος μαζί της. Αλλά δεν είναι το ίδιο πράγμα η μάνα και η κόρη... Και τότε από τη γλώσσα πέρασε, μοιραία, σε έναν στοχασμό περί ζωής και θανάτου: «Η ζωή είναι τραγικό γεγονός, γιατί από τη στιγμή που αισθανόμαστε τον εαυτό μας ξέρουμε ότι θα πεθάνουμε. Μπορεί να λέμε "δεν φοβάμαι τον θάνατο", το λέω και εγώ, αλλά η αλήθεια είναι ότι τον φοβόμαστε. Είμαστε γεννημένοι για να ζήσουμε, αλλά είμαστε γεννημένοι και για να πεθάνουμε. Ε, δεν μπορεί να συμφωνήσει ο άνθρωπος με αυτό. Είσαι άρρωστος και θέλεις να γίνεις καλά για να χαρείς τον κόσμο που μπορεί να σου δίνει και λύπες ή μόνο λύπη και όχι χαρά ή τη χαρά με το σταγονόμετρο. Ολα αυτά όμως εσύ θέλεις να τα γευτείς γιατί είσαι έτσι καμωμένος... Το μυαλό και η ψυχή, αυτά που κυβερνούν τον άνθρωπο, "παθαίνουν" από τη σύλληψη αυτής της τραγικότητας, ειδικά σήμερα που με την επικράτηση του τεχνικού πολιτισμού ξεχνιέται η ανθρωπιστική αγωγή. Σήμερα, μαθαίνουμε όλοι να χειριζόμαστε μηχανές και δεν μπορούμε να εξυψώσουμε την ψυχή μας. Αυτό είναι επίσης τραγικό».

Οι σταθμοί της ζωής του

- **1906, 28 Νοεμβρίου:** Γεννήθηκε στον Πειραιά από κρητικούς γονείς (Σφακιά).
- **1914:** Εγκατάσταση της οικογένειάς του στα Χανιά, όπου ολοκλήρωσε τις εγκύκλιες σπουδές του. Φοίτηση, ως την τρίτη τάξη, στο δημοτικό σχολείου του Αδάμαντα Μήλου.
- **1924-1929:** Σπουδές στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών.
- **1930:** Μεταπτυχιακά με υποτροφία για ένα εξάμηνο στο Πανεπιστήμιο του Μονάχου. - Συντάκτης του Μεσαιωνικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών.
- **1938:** Αριστούχος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών με τη διατριβή «Μελετήματα περί τας πηγάς του Ερωτοκρίτου». Μεταπτυχιακές σπουδές στο Παρίσι.
- **1939:** Διευθυντής του Μεσαιωνικού Αρχείου της Ακαδημίας Αθηνών.

- **1944:** Εγκλεισμός στο στρατόπεδο Χαϊδαρίου. Σώθηκε ως εκ θαύματος.
- **1945-1948:** Μεταπτυχιακές σπουδές στο Παρίσι στη Βυζαντινή και Νεοελληνική Φιλολογία και τη Συγκριτική Γραμματολογία.
- **1950:** Τακτικός καθηγητής της Μεσαιωνικής Ελληνικής Φιλολογίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο.
- **1954-1955:** Κοσμήτορας της Φιλοσοφικής Σχολής.
- **1956:** Μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος Μανόλη Τριανταφυλλίδη, σύμφωνα με τη διαθήκη του δωρητή, και αργότερα γενικός γραμματέας του.
- **1968:** Απόλυση από το Πανεπιστήμιο με απόφαση της χούντας των συνταγματαρχών για τα δημοκρατικά του φρονήματα και την αντιδικτατορική του στάση. Το γαλλικό κράτος τον διόρισε καθηγητή στη Σχολή Ανατολικών Γλωσσών του Παρισιού, η δικτατορία όμως δεν του επέτρεψε την έξοδο από τη χώρα.
- **1969:** Έκδοση του πρώτου τόμου του *Λεξικού της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδους γραμματείας*.
- **1974-2000:** Εκστρατεία για τη δημοτική γλώσσα.
- **1982:** Πρόεδρος της Επιτροπής για την καθιέρωση του μονοτονικού και για τη χρήση της δημοτικής στη Δικαιοσύνη.
- **2001-2009:** Ακαταπόνητη ερευνητική δραστηριότητα. Έκδοση σειράς τόμων με την αλληλογραφία του. Σειρά τιμητικών εκδηλώσεων και διακρίσεων.